

kom statusu *Novog života*²⁶, ali se možda ipak može opisati perspektiva koja dopušta da se problem oštrije lokalizuje. Sigurno bi bilo marginalno opisivanje jednog teksta, teksta koji svoj alegorijski modus dicendi na više mesta čini izražajnim, pokoriti biografskom čitanju, da mu se, dakle, glatko porrekne alegorijska dimenzija. Ne manje upitni ostaju, naravno, svi pokušaji jednoznačnog teologizirajućeg rešenja alegorijskoga. Ko iz obilja hrišćanskih konotacija veruje da u Danteovom odbijanju može da zaključi o dvorskoj koncepciji ljubavi, krivo shvata ambivalentnu funkciju takvih konotacija već i u samoj dvorskoj lirici. Konotacije su semiotički legitimacioni instrumenti. U trubadurskoj lirici one služe – kako je autor već na drugom mestu pokušao da pokaže²⁷ – institucionalizovanju dvorskih normi, pošto sugerišu kompatibilitet sa gotovo institucionalizovanim normativnim sistemima, kako hrišćanskim tako i feudalnim. Oni pohrišćavaju ne dvorsku ljubav, oni traže da ozakone novu i fundamentalnu nehrišćansku normativnost ovoj ljubavi putem konotativnog rabljenja institucionalizovanog sistema referenci. Dvorska ljubav ne želi da bude caritas, milosrđe, ali je njoj kompatibilan.

To je blizu ideji da se lirika *Novog života* može čitati ne kao opoziv već kao radikalizovanje ove strategije. U prilog ovome, naravno, govori ne samo Danteova eksplicitna revokacija, ukinuće amorteologije »slatkog novog stila« u *Božanstvenoj komediji*, već i napadno neobična diskrepancija između poezije i proze u *Novom životu*. Alegorijski modus dicendi prolazi ovde čitavu jednu skalu stepena izvesnosti odnosa između sensus litteralis i sensus spiritualis. Jednostavnije bi se moglo kazati da je alegorijska izvesnost obeležje proze, a neizvesnost predstavlja obeležje poezije. Lirika *Novog života* radi samo sa konotacijama, koje doduše evociraju hrišćansko-teološke pozicije, ali se ne ujedinjuju u izvesnost jednog alegorijskog referencijalnog sistema. Kada Dante odatle nekritički unosi vlastite alegorizirajuće komentare u interpretaciju lirike, menja se i uvid u određenu napetost same pesme. U našu analizu sonate iz Kap. 21 može se uneti još jedan detalj koji se u vezi s ovim pokazuje značajnim. Kavalkantijev sonet »Chi è questa che vèn« počinje citatom jedne pesme visokog stila (»Quae est ista, quae progreditur quasi aurora consurgens...«, *Vulg. Cant. VI*, 9), u Danteovoj »imitaciji« ne pojavljuje se više. On se uopšte takvih citata i kloni. U poeziji, naprotiv, izvesnost literarne fikcije u konfliktu je sa neizvesnošću svakog literarnog smisla prekoračenog značenja. Sugerisana će biti takva značenja putem konotativnog statusa ključne lekseme, koja evocira biblijsko, hagiografsko, ali, pre svega, mističko polje ideja. Konotator je bitan stoga što doziva referencijalni sistem a da se pri tom, sa svoje strane, ne ujedinjuje u taj sistem.²⁸ Amorteologija »slatkog novog stila« artikuliše se upravo u ovom razlikovanju između literarnog smisla fikcije i konotativnog teološkog sistema referenci. Budući da konotativni evociraju metafizički sistem, oni time podređuju fikciju Amora u poziciji bit/privid. Istovremeno, oni uvode semiotičko razlikovanje između fikcije i teološkog sistema referenci. Ovo razlikovanje Pozajmljuje toj poziciji karakter citata, pošto je fikciju moguće razrešiti iz njihovog metafizičkog usidrenja. Svako rešenje ove ambivalentnosti bilo bi pogrešno. Konotativno evocirani referenti ostaju legitimne instance u opisanom smislu. One su istovremeno uračunate u intertekstualne upućivačke strukture. Svaki topos amorteološkog vokabulara stoji u vertikalnoj vezi sa intertekstualnim razlikovanjem.

Upravo u ovoj ambivalentnosti poseduje Danteova lirika svoje istorijsko mesto. Kada u Kap. 25 *Novog života* narodni jezik i ljubavna poezija zasnavaju određeno ustrojstvo i red, tj. da draga više ne razume latinske stihove pesnikove, to je upravo dirljiva bespomoćnost takvog argumenta, pokazatelj za to šta praxis određuje, ali i šta supstancijalizovana koncepcija jezičkoga znaka još uvek ne dopušta. Ne dopušta, naime, uverenje o identifikovanju želje sa jezikom samim, sa čitavim smislom »soave stile«, kako to ovakva lirika pokazuje u upotrebi termina »volgare«. »Lo nome d'Amore è sì dolce a udire«, kaže se u Kap. 13, a potom sledi i »objašnjenje«: »Nomina sunt consequentia rerum.« Jezički znaci ostaju za Dantea vestigia Dei, i kao takvi, ako se semiotički kaže, jedinice signifikant, signifikat i referent. Utoliko je značajnija činjenica refleksije na

smrtnik

ljubeta labović

IGRA KLUPČADIMA

iz kudjelje raspliću Demona
misle da ga rastegnū
niju tako
izgube u dužini

on ih udara klatnom
ulazi u raspukline

sabija ih u jaje
za kaznu im daje
da uvijek raspliću ponovo
da se igraju klupčadima

SMRTNIK

izvučen iz košuljica
njiše se u dnu
na smrtnim algama

presamićen
go
na uglastoj postelji
uobičajava strah

nad njim
visi brisač

KONAČNO

ako je već
ždrijelo bez dna
treba nabijati
sa obje strane

relativnu stamenost semiotičkog polja nasuprot semantičkom, kako se to nalazi u »Convivio«. Samo visoka kancona, tako Dante tamo komentariše tornadu u stihu »Voi, che 'ntendeno il terzo ciel movete«, može, u slučaju nužde, sama živeti, opstojati od svoje »bellezza«, od one lepote koja je obvezatna umetnostima gramatike, retorike i, pre svega, muzike (II, 11, 9)²⁹. Iza toga ostaje, dakako, osvedočenje da ova »bellezza« jednog »ornamento« nije moguća bez »sentenza«. »Bellezza«, konačno, može biti samo »bella menzogna«, a koja, opet, sigurno upućuje na »verita« (II, 1, 3). Estetički privid realizuje se tako kao užitak posmatranja semiotičkog razlikovanja i mišljenja je kao participacija metafizičkog izobilja i nazočnosti. To pokazuje i naša pesma:

9 Ogne dolcezza, ogne pensiero umile
10 Nasce nel core a chi parlar la sente

Lepota teksta koja se bitno konstituiše na semiotičkom planu, kao i u »dolcezza« jezičkoga medija samog, nalaziće se u obliku fikcije, ne lirskog ja, već u okviru fikcije Beatrice, dakle i Amora. Takvom će se delotvorno nadavati. U insceniranom govoru voljene žene (»parlare«) vešto je sakriven govor (»parlare«) insceniranja samog. Lirsko ja, koje se konstituiše u igri intertekstualiteta, inscenira se kao jezičko uho govora samoidentiteta božanske gospođe.

Prevod s nemačkog:
Mirjana D. Stefanović

(nastavak u sledećem broju)

NAPOMENE

- 1 *Politela* 598 b.
- 2 *Politela* 606 d.
- 3 *Phaedros* 245 a i 249 d.
- 4 *Symposion* 19 c.
- 5 O ovoj ambivalentnosti v. H. Blumenberg, »Nachahmung der Natur«, *Studium Generale* 10 (1957) 266–283, naročito 270ff, kao i »Wirklichkeitsbegriff und Möglichkeit des Romans«, *Nachahmung und Illusion* hrsg. H. R. Jauss. *Poetik und Hermeneutik I*, München 1964, 9–27, naročito 14ff.
- 6 *Inst. orat.* 3, 5, 1.
- 7 H. Lausberg, *Handbuch der literarischen Rhetorik*, München 1973, par. 1152.
- 8 Dante Alighieri, *La Vita Nuova*, priredio M. Barbi, Firenze 1960.
- 9 H. Friedrich, *Epochen der italienischen Lyrik*, Frankfurt 1964, 109.
- 10 *De la grammatologie*, Paris 1967.
- 11 »The Rhetoric of Blindness: Jacques Derrida's Reading of Rousseau«, *Blindness and Insight*, New York 1971, 102–141.
- 12 *Werke*, hrsg. von K. Schlechta, München 1966, II, 382.
- 13 *Isto*, 962.
- 14 *The Rhetoric of Blindness*, 136.
- 15 *Epochen*, 114.
- * Tekstovi obeleženi zvezdicama imaju odgovarajući prevod u »Dodatku«.
- 16 *Epochen*, 137.
- 17 H. Lausberg, *Handbuch*, par. 762.
- 18 Zahvalnost za ovakvu interpretaciju ovoga stiha dugujem V. Prajzencu (W. Preisendanz).
- 19 V. D. de Robertis, *Il libro della 'Vita Nuova'*, Firenze 1961, 142ff.
- 20 Gvintelli i Kavikanti se citiraju prema *Poeti del Duecento I–II*, prir. G. Contini, I: sinet 495.
- 21 O ovoj korespondenciji v. B. König, »Dolci rime leggiadre – Zur Verwendung und Verwandlung stilnovistischer Elemente in Petrarca's Canzoniere«, *Petrarca 1304 – 1374, Beiträge zu Werk und Wirkung*, prir. F. Schalk, Frankfurt 1975, 113–138, ovde 118ff.
- 22 »D'une poésie formelle en France au moyen âge«, *Revue des Sciences humaines* 1949, 61–69, pod istim naslovom kao samostalna publikacija ponovo izlazi Paris 1972, ovo na str. 69.
- 23 »Poésie et négativité«, *Semiotike – Recherches pour une sémanalyse*, Paris 1969, 246–255.
- 24 V. Pirsov referat a U. Eco, *A Theory of Semiotics*, Bloomington – London 1976, 68ff.
- 25 »La Différance«, *Tel Quel, Théorie d'ensemble* Paris 1968, 41–66.
- 26 V. K. W. Hempfer, »Allegorie und Erzählstruktur in Dantes 'Vita Nuova'«, *Dante – Jahrbuch* 1982.
- 27 »Lyrisches Ich und Öffentlichkeit bei den Trobadors«, *Deutsche Literatur im Spätmittelalter, Kontakte und Perspektiven – Hugo Kuhn zum Gedenken*, prir. Ch. Corneau, Stuttgart 1979, 120–159.
- 28 V. K. Stierle, »Versuch zur Semiotik der Konnotation«, *Text als Handlung*, München 1975, 131–151.
- 29 Dante Alighieri, *Il Convivio*, prir. M. Simonelli, Bologna 1966.

DODATAK

Dante, *Novi život*, III

Bijaše prošlo upravo toliko dana da se navršilo devet godina što mi se prikaza ova najplemenitija, cemu je već bila riječ. Posljednjeg od tih dana zbilo se da mi se ja čudesna gospođa prikazala odjevena u prebijeće haljine između dviju plemenitih gospođa što po dobi bijahu starije od nje; prolazeći putem svrnu pogled prema onoj strani gdje stajahu pun straha, i svojom neizrecivom ljubeznošću, poradi koje je sada nagrađena u vječnom životu, pozdravi me tako krepkopošto da mi se učini vidjeti sve stupnjeve blaženstva. Sat, u kojem primih preslatki pozdrav, bijaše upravo deveti onoga dana; i kako to bi prvi put da izusti riječi koje dopriješe do mojih ušiju, osjetih toliku slast da se kao opijen odvojih od svijeta i utekoh se samotnom mjestu moje sobe, te stadoh razmišljati o ovoj preljubnoj (...)

**Razmišljajući o tomu što mi se prikaza, odlučih to priopćiti mnogima koji u to vrijeme bijahu glasoviti pjesnici. I budući da sam već znao sam za sebe izricati riječi stihovima, odlučih načiniti sonet u kojem bih pozdravio sve Amorove vjernike

(Dante Alighieri, *Djela*, knj. I, Zagreb 1976, »Novi život« prevodi Tonko Maroević i Mirko Tomasović)

***Dante, *Novi život*, XXI

- 1 Gospi mi Amor u očima sjaje
- 2 da biva mlo sve što one vide;
- 3 svi za njom krenu kud god ona ide.
- 4 a dršče onaj komu pozdrav daje.
- 5 oboriv oči mijenja se u liku.
- 6 uzdišuć gorko porad svake mane.
- 7 holost i srdžba bježe od nje gnane.
- 8 Zborit joj, gospe, pomozite diku.
- 9 Onom što sluša kad izusti slovo.
- 10 slast će i dragost u srcu se javit.
- 11 zato je sliavljen tko je spazi prije.
- 12 Kakav joj izgled kad se nježno smije.
- 13 ne da se pamtit nit u riječi stavit.
- 14 tako je čudo ljeposno i novo.

(Prevodi: T. Maroević i M. Tomasović)

****Cavalcanti, Chi è questa che vèn

- 1 Tko li je ta što motre je toliko
- 2 i zrakom drhtil sjaj što iz nje grije.
- 3 i s njom je Amor, pa sposaban nje
- 4 od uzdisaja da prozbori iko?
- 5 Tko bi joj oči ikad gledat sviko?
- 6 Ne znam: Amor bi reč to mogo prije.
- 7 jer takova se čednost u njoj krije
- 8 da svaku drugu ne bi gledao niko.
- 9 Ne može draž joj dosta da se hvali.
- 10 jer njoj se klanja svaka krepost mila.
- 11 a ljepost svojom boginom je kaže.
- 12 Sve snage uma našeg tu ne važe
- 13 i takva moć nam nije dana bila
- 14 da bismo sve to spoznat dobro znali.

(Talijanska lirika od postanka do Tassa. Izabrao, preveo i priredio Frano Cale. Split 1968)